

Justitiedepartementet
Enheten för processrätt och domstolsfrågor

Remissvar – Barnets rättigheter i ett straffrättsligt förfarande m.m. (SOU 2017:68)

Sammanfattning

Åklagarmyndigheten tillstyrker i huvudsak förslagen och instämmer i bedömningarna, bl.a. att det kan finnas skäl att se över regleringen om utredningar mot icke straffmyndiga personer. Åklagarmyndigheten har dock några synpunkter, bl.a. när det gäller om Sverige lever upp till direktivets krav avseende tidpunkten för när biträde av försvarare ska inträda och utredningens förslag till utformning av den nya bestämmelsen i 21 kap. 9 a § rättegångsbalken (RB) om anmälan till rätten då en försvarare inte uppfyller uppställda krav.

Inledning

Åklagarmyndigheten delar i huvudsak utredningens analys och bedömning att den svenska rättsordningen i stora delar redan i dagsläget svarar mot direktivets krav och att svensk rätt därmed redan nu erbjuder ett starkt skydd för att upprätthålla de rättigheter som direktivet behandlar. Åklagarmyndigheten välkomnar också de förändringar som föreslås avseende offentliga funktionärs rätt till gottgörelse för rättegångskostnad samt införandet av utvidgade möjligheter till förenklad delgivning i övervakningsnämnden.

Åklagarmyndigheten vill föra fram följande synpunkter på förslagen och övervägandena i betänkandet.

4.3.2 Förfaranden som omfattas av direktivet

Åklagarmyndigheten delar utredarens bedömning att utredningar avseende icke straffmyndiga personer (s.k. LUL31-utredningar) faller utanför vad i direktivet avses med termen straffrättsligt förfarande och att sådana utredningar alltså inte omfattas av direktivets tillämpningsområde. Som utredningen påpekar kan det förvisso diskuteras huruvida så även är fallet när bevistalan aktualiseras efter

en LUL31-utredning. En bevistalan har på många sätt stora likheter med ett åtal mot en straffmyndig person, vilket skulle kunna tala för att en bevistalan kan anses utgöra ett sådant straffrättsligt förfarande som direktivet avser. Som utredaren påpekat finns det dock också flera omständigheter som skiljer en bevistalan från ett renodlat straffrättsligt förfarande. Det kan aldrig leda till någon straffrättslig reaktion och bestämmelsen infördes för ett annat syfte än ett åtal. Som utredaren poängterar spelar det också i praktiken mindre roll hur man definierar ett förfarande som består i bevistalan eftersom samtliga de processuella rättigheterna som ett straffmyndigt barn har torde aktualiseras även vid en bevistalan. Barn som blir föremål för en sådan talan torde därmed garanteras minst samma skydd som straffmyndiga barn. Att direktivet skulle anses tillämpligt vid en bevistalan, men inte på själva LUL31-utredningen som lett fram till bevistalan är heller inte helt logiskt. Åklagarmyndigheten delar därför utredarens ställningstagande att LUL31-utredningar som helhet och en eventuell bevistalan, med stöd av beaktandesats 17, ska anses falla utanför direktivets tillämpningsområde.

Åklagarmyndigheten instämmer i utredarens slutsats att rättigheterna, oaktat direktivets tillämplighet eller ej, bör vara likartade vid utredningar då såväl straffmyndiga som icke straffmyndiga barn är misstänkta för brott. Utredaren är av uppfattningen att systemet redan idag är uppbyggt på ett sätt som avser att garantera likartade, och i vissa fall även starkare, rättigheter för ett misstänkt barn som inte är straffmyndigt. Åklagarmyndigheten är dock av uppfattningen att denna slutsats till viss del kan ifrågasättas. Exempelvis är en icke straffmyndig persons möjligheter till juridiskt biträde under en LUL31-utredning mer begränsade än ett straffmyndigt barns möjligheter att få en offentlig försvarare. Åklagarmyndigheten delar därför utredarens uppfattning att det kan finnas skäl att se över regleringen om LUL31-utredningar för att säkerställa att icke straffmyndiga garanteras samma rättigheter som straffmyndiga, men att en sådan översyn dock bör ske i ett annat sammanhang. Vid en LUL31-utredning är det inte sällan förekommande att även målsägande är barn. Mot bakgrund av bl.a. Sveriges åtaganden enligt FN:s konvention om barnens rättigheter (Barnkonventionen) torde därför en sådan översyn också kunna vara motiverad för att säkerställa att Sverige lever upp till sina åtaganden gentemot såväl misstänkta som målsäganden vid LUL31-utredningar. Även detta motiverar att en översyn inte bör ske inom ramen för nu aktuellt lagstiftningsarbete då en sådan, som utredaren påpekat, kan kräva en bredare och mer grundläggande ansats.

6.5 Tidpunkten för när biträde av försvarare ska inträda

Barn ska enligt direktivet bl.a. biträdas av försvarare *utan onödigt dröjsmål* när barnet underrättas om att han eller hon är misstänkt alternativt *utan onödigt dröjsmål* efter ett frihetsberövande. Utredaren gör bedömningen att svensk rätt uppfyller direktivets krav om tidpunkten för när biträde av försvarare ska inträda, eftersom 21 kap. 3 § första stycket RB ger den som kan misstänkas rätt att biträdas av försvarare från den tidpunkten då han eller hon underrättas om misstanken. Som utredaren påpekar uppkommer dock inte sällan problem i praktiken, främst under jourtid, då ingen domstol finns att tillgå för att förordna en försvarare.

Den bedömning utredaren gör i fråga om svensk rätts uppfyllelse av direktivet i fråga om tidpunkten för när en försvarare ska förordnas för en misstänkt må vara korrekt i formell mening. Det är dock Åklagarmyndighetens uppfattning att det kan ifrågasättas om Sverige med den nuvarande ordningen i praktiken lever upp till direktivets krav "utan onödigt dröjsmål" då det i den praktiska tillämpningen saknas tillgång till beredskapsdomstolar under kvällar, nätter och stora delar av helger. Detta gäller särskilt i mål med frihetsberövade unga misstänkta eftersom ett förhör i sak med en ung misstänkt som är frihetsberövad i princip aldrig får ske utan försvarare närvarande. Om en försvarare inte finns att tillgå får endast ett s.k. delgivningsförhör med en frihetsberövad ung misstänkt äga rum och förhör i sak får anstå till dess att en försvarare kan närvara. Avsaknaden av beredskapsdomstol som kan förordna offentlig försvarare utanför kontorstid kan i dagens läge innebära att en ung misstänkt som gripits under kvällstid kan behöva sitta frihetsberövad utan offentlig försvarare fram till förmiddagen dagen efter. Huruvida en sådan tidsutdräkt inte kan anses utgöra "onödigt dröjsmål" kan ifrågasättas. Att förhör i sak inte kan hållas kan medföra att en ung misstänkt inte kan lämna eventuella alibiuppgifter eller andra upplysningar som kan tala för hans eller hennes oskuld och tiden för ett frihetsberövande riskerar inte sällan att bli längre, vilket är mycket olyckligt utifrån ett barnperspektiv. Detta har också påtalats i skrivelse till Justitiedepartementet i samband med att kapitel 4 i Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsmål (RÅR 2006:3) skrevs om (se skrivelse daterad 22 december 2015 i ÅM-A 2015/1743).

Åklagarmyndigheten delar inte utredarens uppfattning att det lagförslag som lämnats och som innebär att åklagare interimistiskt ska kunna förordna försvarare under jourtid är tillräckligt för att på lång sikt säkerställa att Sverige lever upp till direktivets krav. Som framförts i Åklagarmyndighetens remissvar

över Häktes- och restriktionsutredningens betänkande SOU 2016:52 Färre i häkte och minskad isolering (ärendenummer ÅM2016-58) är det myndighetens uppfattning att det finns starka rättssäkerhetsskäl och även praktiska skäl att inte frångå den självklara utgångspunkten att det är domstolen som ska utse och förordna offentlig försvarare för en misstänkt. Åklagarmyndigheten har därför avstyrkt förslaget ur principiell synpunkt och poängterat behovet av en mer permanent lösning.

Mot bakgrund av vad som anförts i ovan nämnda remissvar och skrivelse anser Åklagarmyndigheten, till skillnad från utredaren, inte att frågan får en tillfredsställande lösning med de lagförslag Häktes- och restriktionsutredningen har lämnat. Rätten till tillgång till försvarare regleras sedan tidigare i såväl Europakonventionen och Barnkonventionen som EU:s försvarardirektiv. Att även nu aktuellt direktiv uppställer krav i detta avseende föranleder Åklagarmyndigheten att återigen lyfta denna fråga.

6.7 Garantier för ett effektivt försvar

Åklagarmyndigheten delar utredarens uppfattning att förutsättningarna att kunna säkerställa att gällande krav som ställs på försvarare efterlevs, ökar om domstolen tidigt får kännedom om en försvarare som agerar olämpligt eller brister i de krav som ställs på honom eller henne. Åklagarmyndigheten välkomnar därför i och för sig utredarens förslag om en ny bestämmelse i 21 kap. RB där åklagaren åläggs att anmäla till rätten när frågan om försvararens lämplighet kan behöva underställas rättens prövning.

När det gäller bestämmelsens utformning anser dock Åklagarmyndigheten att anmälningsskyldigheten i mindre utsträckning bör göras avhängig av åklagarens subjektiva bedömning än vad förslaget tycks ge uttryck för. Formuleringen ”gör bedömningen” är ett högt ställt krav som förefaller innebära att åklagaren i princip måste ta ställning och värdera omständigheterna i en prövning likt den domstolen senare har att göra. Åklagarens bedömningsunderlag torde dock i många fall vara mer begränsat än det underlag rätten har att tillgå vid sin senare prövning. Åklagarmyndigheten anser bl.a. därför att det vore önskvärt om anmälningsskyldigheten inträder utifrån mer objektiva kriterier och att tröskeln för när anmälan ska ske sätts något lägre. På så sätt skulle åklagarens roll på ett tydligare sätt kunna bestå i att uppmärksamma domstolen på att försvararens lämplighet skulle kunna ifrågasättas och överlämna frågan till domstolen för bedömning. Åklagarmyndigheten ser även ett behov av att det i bestämmelsen införs en ventil med ett undantag för när en anmälan till rätten kan anses

obehövlig, exempelvis om en anmälan inte behövs för att rätten redan uppmärksammat frågan eller om frågan redan väckts av annan. För att uppnå det sagda skulle möjligen en formulering av bestämmelsen i enlighet med följande kunna övervägas:

Om det finns omständigheter som ger anledning att pröva om den person som utsetts att biträda den misstänkte uppfyller de krav som ställs på att vara försvarare enligt 21 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken ska åklagaren anmäla frågan till rätten.

Detta yttrande har beslutats av riksåklagaren Anders Perklev efter föredragning av kammaråklagaren Sara Stolper, Utvecklingscentrum Stockholm. I beredningen har också vice överåklagaren Peter Lundkvist vid Utvecklingscentrum Stockholm, överåklagaren Marianne Ny och kammaråklagaren Stina Sjöqvist vid Utvecklingscentrum Göteborg samt kammaråklagaren Anna Edebalk vid Utvecklingscentrum Malmö, deltagit.

Anders Perklev

Sara Stolper

Kopia till
Informationsavdelningen
Rättsavdelningen
Emma Holfve, verksledningen